

סימן ג

מכשיר אספרסו להכנת קפה, או מיניבר האם צריך להטבילם

לכבוד הרה"ג רבי יצחק זילברשטיין שליט"א

קניתי מכשיר לעשיית קפה, דהיינו שלוחצים על כפתור, והמכשיר מוציא קפה מוכן, בתוך המכשיר יש כלי לחימום המים, בדקתי את הכלי, וראיתי שהוא עשוי מפלסטיק, ומצופה באלומיניום, ויש לו כף חשמלי לחימום המים העשוי מאלומיניום [כי רק אלומיניום אינו נעשה חלודה במגעו עם מים].

על המכשיר כתוב שהוא יוצר במפעל בחו"ל דהיינו בבית חרושת של גויים, לאור זאת הסתפקתי אם המכשיר צריך טבילה.

היות והמכשיר הוא דיגיטלי פשוט שאי אפשר לטבול אותו במים, כי אם מכניסים אותו למים, אפשר מיד להניחו בפח.

שאלה דומה נשאלת בכל מכשירי המים החדשים הנמצאים בהרבה בתים ומוסדות תורה, וגם במקומות ציבוריים רבים כדוגמת בתי חולים, שרוב המכשירים מיוצרים בחו"ל בבתי חרושת של גויים, ויש בהם שני כלי קיבול אחד למים חמים, ואחד למים קרים, ותוך הכלי שבו נמצאים המים החמים והקרים מצופים באלומיניום, האם מכשיר זה צריך טבילה, ואם כן מה אפשר לעשות כאשר אי אפשר להטבילו כי המכשיר יתקלקל מיד בהכנסתו למים?

תשובה

יש סניפים להקל שאינו צריך טבילה, אבל למעשה צריך להטבילו, וכיון שאי אפשר להטבילו, יש לעשות אחת משתי העצות, או ליתנו לנכרי במתנה, ולאחר מכן להשאילו ממנו, או ליתנו לאומן שיבטל את הכלי, ולאחר מכן יחזירו לתיקונו, ונמצא שהכלי נתקן על ידי ישראל.

מקורות ונימוקים

מכשיר המחמם מים חייב בטבילה, מטבילין והן טהורין. ויעוין גם בדרכי כמבואר בעבודה זרה (דף עה) משה הקצר (יו"ד סימן קכ סק"ו) שהביא ע"ב) היורות הקומקמוסון ומחמי חמין בשם איסור והיתר הארוך (כלל נח דין פז

חיבור לחשמל הכלי לא יכול לשמש לכלום, וגם צריך חיבור למים שמחובר לקרקע, לכאורה לשיטתו אין צריך טבילה.

אך הרבה מגדולי זמננו חלקו על חידוש זה, יעוין בחכמת אדם (כלל עג ס"ג ובבינת אדם ס"ק סו) שהאריך בזה, וכן כתב בערוך השולחן (י"ד סימן ק סעיף לט) שקיי"ל דתלוש ולבסוף חיברו הוה כתלוש לענין טומאה. ובשו"ת שבט הלוי (ח"ב סימן נ) כתב לדחות זה, א. שהרבה פוסקים חולקים על דברי השב יעקב, ב. חיבור לחשמל אינו נקרא מחובר, לענין זה לפטרו מטבילה. אמנם יעוין בדרכי תשובה (סימן ק סק"ה) שהסכים לזה, וכתבו הפוסקים שבשעת הדחק אפשר לצרף קולא זו לסניף.

והנה בשו"ת מנחת יצחק (ח"ח סימן ע) נשאל על דוד שמש שמיוצר על ידי גויים, ולוקחים ממנו מים חמים לבישול וכדו', אם חייב טבילה?

וכתב אם הבסיס מחובר לבנין ע"י קצת טיט, נחשב מחובר לקרקע, כמו בנדון דידהו, וגם אף לפי מה שכתב בשו"ת מהרי"א (י"ד סי' רטו) לחלוק על השב יעקב, מ"מ מוכח מדבריו דביוורה שאי אפשר להשתמש רק בשעת חיבורו עם הקרקע לא הי' מחמיר עיין שם, וביותר כמו בנדון דידן דקודם שקבעו בקרקע עם הצינורות, לא נגמר תיקונו, ואחרי שנקבע בקרקע נקרא מחובר לקרקע, דהצינורות עצמן

- פח) משפך של ברזל צריך טבילה, וכן ברזאות של מתכת אף על פי שאינו שותה מהן.

אמנם בעניננו יתכן שיש כמה סניפים לצרף שהמכשיר אינו צריך טבילה:

א. שימוש על ידי חיבורו לקרקע

בשו"ת שב יעקב (סימן לא) כתב שמעולם לא שמענו שטובלים קדירות שמרתיחים בהם מים, ולוקחים מהמים החמים כדי לבשל או כדי לשתות כוס תה. וכתב שהטעם שכיון שמחברים את הקדירה לתנור, והתנור מחובר לקרקע, ועיקר עשייתו להשתמש כשהוא מחובר לקרקע, אינו צריך טבילה.

ועל פי זה כתב בשו"ת חלקת יעקב (י"ד סימן מא) על כלים חשמליים, שאם יטבלו אותם יתקלקלו, שאינם צריכים טבילה, כיון שתשמישם רק על ידי חשמל, דהיינו חיבור התקע לקיר, ונעשה מחובר לקרקע, ופטור מטבילה. [ובסימן מג כתב, שחכם אחד הביא ראיה לשיטתו, מדברי התפארת ישראל (כלים פ"א ס"ב אות יד) וז"ל: ונ"ל אף דבכל הנך גם כשחברו לקרקע יהיו נעין ונדין אילך ואילך, וגם בקלות יסירן מחבורן ורגיל להסירן ולטלטל, אפילו הכי אין מקבלים טומאה].

לפי זה כל שכן בעניננו שגם צריך להיות מחובר לחשמל, וללא

הכי גם זה בכלל כלי סעודה. והטעם שאין נוהגים לטבול מקרר, מפני שהוא כלי העומד לנחת, ואין רגילין כלל לטלטל אותו ממקום למקום, ולכן אינו חשוב ככלי סעודה.

ג. כלי המצופה מבפנים

הכלי שנמצא בפנים המכשיר, עשוי מפלסטיק, ומצופה מבפנים באלומיניום, ודעת הרמ"א (שם ס"א) שכלים המצופים באבר מבפנים, טעון טבילה בלא ברכה, ומשמע שמעיקר הדין אינו חייב בטבילה. נויש לעיין, אם זה נחשב למצופה, או שמא זה שני כלים מחוברים, כלי מאלומיניום, וכלי מפלסטיק.

ד. כלי אלומיניום

בשו"ת אגרות משה (י"ד ח"ג סימן כב) כתב, שמזה שהתורה מנתה שש מיני מתכות בפירוט, "אך את הַזָּהָב וְאֶת הַכֶּסֶף אֶת הַנְּחֹשֶׁת אֶת הַבְּרָזָל אֶת הַבְּדִיל וְאֶת הָעֶפְרָת". ולא נקטה כלל שכל כלי מתכות צריכים טבילה, מוכרחין לומר דדוקא הני מקבלין טומאה וצריכין טבילה ולא כלים ממינים אחרים, שהתורה ניתנה מפי הקדוש ברוך הוא, והוא ברא את כל מיני המתכות שבעולם, גם את אלו שהאנשים לא ידעו אז, ואם היו ברין טומאה וטבילה לא היה להתורה לפרט רק את אלו. אבל נראה דטבילה מדורבנן צריך כמו כלי זכוכית, שא"ר אשי הואיל

המחברים לקרקע אין לך מחובר לקרקע עדיף מזה.

ולכאורה גם מכונה המחממת ומקררת מים, דומה לדוד שמש, שקודם שמתחברים אותה לצינורות שמחברים לקרקע אין שם כלי עליו, ולאחר שמחובר לקרקע פטור מטבילה.

ב. כלי העשוי לנחת

בערוך השולחן (שם סעיף לט) כתב טעם אחד למה אין צורך להטביל את החביות הגדולות, דאינם בכלל כלי סעודה, דכלי סעודה לא נקרא אלא כשמטלטלין אותם ממקום למקום. עוד אפשר לומר דכל כלי שהוא גדול יותר מדאי והוא עשוי שממנו ישפכו לכלים קטנים, ג"כ אינו נקרא כלי סעודה, והוא כלי אוצר ולא כלי סעודה, ולכן לא ראינו מעולם שיטבילו חביות גדולות של מתכות האצורים בהם מים או שארי משקין, דכיון שהיא גדולה יותר מדאי אינה נקראת כלי סעודה, דכלי סעודה הוי מה שמשמשין בהם אצל התנור ובבית המבשלות ובשלחן האכילה, ולא הכלים הגדולים שלהם מיוחד מקום בפני עצמם.

ובשו"ת מנחת שלמה (ח"ב סימן סו אות ח) כתב לדון, למה אין מטבילין מקרר, ואף שהכלים שהוזכרו בפסוק, "כל דבר אשר יבא באש", הינם כלי בישול או כלים להניח בהם מאכל צונן, ולא כלים שבהם מצננים, אפילו

לשתות, כיון שחייב לטובלו מן התורה, ומשמע שגם האיסור לשתות הוא מן התורה, אמנם בכאור הלכה (סימן שכג ד"ה מותר) כתב שהאיסור לשתות בכוס שאינו טבול הוא רק מדרבנן.

ויתכן שגם האבני נזר שכתב שאם אי אפשר לטבול מותר לשתות, היינו שאינו יכול לטבול מפני האיסור, כמו בשבת, אבל לא כשאי אפשר לטבול מפני המציאות, וכמו בציצית ביום חול, שאם אין לו ציצית, אסור ללכת עם בגד של ארבע כנפות, ורק בשבת שאי אפשר לעשות את הציצית מפני האיסור, מותר ללכת עם בגד של ד' כנפות.

ו. האיסור רק להניח שם מאכל

כתב הרמ"א (יו"ד סימן קכ סט"ז) ואם עבר והשתמש בכלי בלא טבילה, לא נאסר מה שנשתמש בו, ויטבלנו עוד. וביאר בשו"ת אבני נזר (יו"ד סימן קו אות ד) שמצות טבילה היא שאסור להניח בו מאכל קודם טבילה כדי לאוכלו אח"כ, אבל בדיעבד לא אסרינן משום הכי המאכל.

לאור זאת אפשר לומר, שבמכשיר מים אין אדם מכניס שם את המים, אלא הם נכנסים על ידי גרמא, ואינו עובר על איסור, והשימוש במים לאחר שכבר נמצאים שם לא נאסר, ומכל מקום אין נראה כן, שמכל מקום כיון שזה מתוכנן שכלחיצה על הוצאת מים

וכי נשתברו יש להם תקנה ככלי מתכות דמו (עבודה זרה דף עה ע"ב). שטעם זה איכא בשאר מיני מתכות עוד יותר.

ה. כשאי אפשר לטבול פטור

בהגהות מיימוניות (מאכלות אסורות פי"ז אות ח) כתב שאין איסור להשתמש בכלי בלא טבילה, וגם לא הוי כמצוה של חובה, וביאר דבריו בשו"ת אבני נזר (או"ח סימן תיח יא) דטבילה אינה מתירה את הכלי אלא היא רק מצוה בעלמא, והיא כעין מצות ציצית שמי שיש לו בגד של ארבע כנפות מצוה עליו לטבול. והנה המרדכי (הלכות קטנות סי' תתקמד) כתב דבשבת אין איסור ללבוש טלית בלא ציצית, כיון שאסור לעשות ציצית אז, מותר ללבוש בלא ציצית. כיון שאין איסור ללבוש בלא ציצית רק מצוה. וכשאינו יכול לעשות המצוה לא נאסרה בזה הלבישה. ולפי זה בטבילת כלים נמי כשאינו יכול לטבול מותר להשתמש בלא טבילה.

אמנם ברמ"א (יו"ד סימן קכ ס"ח) כתב, אסור להשתמש בכלי לצרכי סעודה, אפילו דרך עראי, בלא טבילה. ובפמ"ג (או"ח משבצ"ו הקדמה לסימן תפן) משמע שזה מדאורייתא, שכתב, שאם יש לו בליל פסח כוס לשתיית ד' כוסות רק כלי שלא טבול, אם הכוס הוא של זכוכית, שחיוב טבילה הוא דאורייתא, אתי עשה דרבנן ודחי לאיסור טבילה בזכוכית מדברי סופרים, אבל אם יש לו כוס של מתכת שלא טבול, אינו יכול

אפילו נמוך מאוד, הוה חיבור לענין טהרה, ומותר לטבול שם את הידים.

ולאור זאת יש עצה להטביל כלים חשמליים שחייבים בטבילה מדרבנן, על ידי שיכניסו אותם לתוך שלג, ושלג אינו הורס את המכשיר. ומכל מקום בעניננו לא מועיל עצה זו, כיון שהכלי שהמים נכנסים בו סגור מכל הצדדים, ויש רק שני צנורות שנכנסים בו, ואי אפשר להכניס בו שלג.

ב. לכוון שלא לקנות את הכלי

יש עצה כשקונה את הכלי, יכוון שאינו רוצה לזכות בו, וממילא הכלי ישאר של הפקר, והכלי פטור מטבילה, אולם אמר מרן הגרי"ש אלישיב זצ"ל שעצה זו מועילה רק אם קנאו ישר מהגוי, אבל אם קנאו מסוכן יהודי, לא מועיל מה שיתכווין לא לזכות בו, כיון שזה נשאר של המוכר, והקונה נחשב לשואל החייב בטבילתם.

ג. למכור לנכרי ולהשאיל ממנו

כתב בשו"ע (יו"ד סימן קכ סט"ז, או"ח סימן שכג ס"ח) אם שכח ולא הטביל כלי מערב שבת או מערב יום טוב, יתנו לעובד כוכבים במתנה, ואחר כך ישאלנו ממנו ומותר להשתמש בו.

ולכאורה לאור זאת יש עצה לתת את הכלי מתנה לגוי, ולהשאילו ממנו, וכלי שאול פטור מטבילה, אולם כתב הט"ז (יו"ד סימן קכ ס"ק יח) הביאו

נכנסים מים חדשים, הרי זה כאילו מכניסם בידיים לכלי, ואסור להכניס שם מים בלא טבילה.

ז. גמר הכלי נעשה על ידי ישראל

יש עוד סברא לפטור את מכשירי המים מטבילה, כי גם כלי שנעשה על ידי נכרים, אם גמר הכלי היה על ידי ישראל פטור, ובעניננו, כל עוד שלא חיברו את המכשיר למים אינו ראוי לשימוש, והחיבור למים נעשה על ידי אומן ישראל, ויתכן שזה גמר הכלי, ונמצא שגמר הכלי היה על ידי ישראל.

עצות שיוכלו להשתמש עם הכלי

לאור כל זאת, אף שיש לצדד בכמה דרכים להקל שלא להטבילם, מכל מקום לאחר הכל, עדיין צריך להטבילו על כל פנים בלא ברכה, אך אי אפשר להטבילו, כי אם יטבילום זה יתקלל, ואולי יש כמה עצות מה לעשות כדי שבכל זאת יוכלו להשתמש עם המכשיר.

א. טבילה בשלג

כתב בחכמת אדם (כלל עג סעיף יט) נראה לי דבשעת הדחק מותר לטבול כלי זכוכית בשלג אם הוא במקום אחד, דטבילתו ודאי רק מדרבנן, אבל לא כלי מתכות דלהרבה פוסקים הוא מן התורה. בשו"ע (יו"ד סימן רא ס"ל) ובמגן אברהם (סימן קס ס"ק טו) כתב, דשלג המונח על פני הארץ, כל שיש מ' סאה מחובר יחד

שכלי חשמלי שאי אפשר להטבילו, יביאו אצל אומן שיפרק את הכלי עד שלא יהיה ראוי לשימוש, ושלא יהיה ראוי לתיקון אלא על ידי מומחה, ואז יתבטל ממנו שם כלי, ושאומן ישראל יתקנו בחזרה, נמצא שהכלי נגמר על ידי ישראל.

ישתי העצות האחרונות, למרות שהם דחוקות, מכל מקום בצירוף כל מה שכתבנו לעיל, סניפים להקל שמכשיר זה אין צריך כלל טבילה, אם כן יש להקל באחד מן העצות האלו, או ליתנו לעכו"ם במתנה ולהשאילו ממנו, או לתתו לאומן ישראל לפרקו, ושיתוקן על ידו.

ה. לקנות את חלק המתכת

יש חברות שכדי למנוע את הבעיה של טבילה, הם קונים את המתכת, והם מביאים את המתכת למפעל, ומשכירים את העובדים שיהיה שכירים שלהם ולא קבלנים, [שאם הם קבלנים יש ספק אם אומן קונה בשבח כלי] וכיון שהמתכת של הישראל, ושוכר את הפועלים כשכירים הרי שהכלי נחשב של ישראל. ויעוין בערוך השולחן (יו"ד סימן קכ סעיף נח) שבית חרושת שעושין כלים למאות ולאלפים הכל הולך אחר בעל העסק, ועל שמו נקראו הכלים, והפועלים אינם אצלו אלא כמו שכירי יום, ולכן אם המחזיק הוא ישראל פטורים מטבילה אף כלי מתכות, אפילו הפועלים הם גויים.

במשנה ברורה (סימן שכג ס"ק לה) שעצה זו אינה מועילה אלא לזמן קצר, כגון לשבת או ליו"ט שאסור להטביל כלים, אבל לא לזמן ארוך, כיון שלבסוף נשאר ביד יהודי, אף שהוא שאול, הוי כלקוח.

כמו כן כתב באיסור והיתר (שער נח אות עו) שמוכא בירושלמי הטעם לטבילת כלים, שהטבילה היא בשביל שנכנס לקדושת ישראל, ודומה לכנעני הנכנס לקדושה ע"י טבילה, ואף על פי שקודם שקנאו מן הכנעני היה גם כן מותר להשתמש בו, היינו משום שאותו תשמיש לא היה בקדושה. ועל פי זה כתב הכנה"ג (סימן קכ הגב"י אות א) שמדבריו משמע, שהדבר מכווער להשתמש בכלים של גויים, משום דאותו תשמיש אינו בקדושה.

אולם לגבי כלי גדול שאי אפשר להטבילו, כתב רע"א (גיליון השו"ע סימן קכ ס"א) ובבן איש חי (שניה מטות סעיף יא) דאין תקנה כי אם על ידי הערמה, לתתם לעובד כוכבים במתנה, ולהשאילם ממנו. וכן הסכים מרן הגרי"ש אלישיב זצ"ל שבשעת הרחק אפשר לסמוך על כך.

ד. שאומן יפרק את הכלי ויתקנו

כתב בחכמת אדם (כלל עג סעיף יג) שכלי גדול שאי אפשר להטבילו, יש עצה שינקוב בהם נקב גדול כדי שיתבטל מתורת כלי, ואז יתקן אומן ישראל. לאור זאת נתנו הפוסקים עצה,